

La Franja de Ponent, territori català durant l'Edat Mitjana i el Renaixement

Autor: Pep Mayolas

Data de publicació: 19-04-2013

L'historiador aragonès Jerónimo Çurita ja va certificar que l'anomenada Franja de Ponent formava part legítima del Principat de Catalunya. I, fins i tot, la vila i castell de Montsó també pertanyia al Bisbat de Lleida, raó per la qual els catalans hi podien celebrar Corts

Sembla que, segons en Jeroni Çurita, autor entre 1562 i 1580 dels famosos Anales de la Corona de Aragón, el rei Jaume I va disposar que el comtat de Ribagorça i la Franja de Ponent (del Cinca cap a mar) fossin territoris políticament catalans, segons la divisió que en va fer per als seus fills.

Això es desprèn del Tom I, Llibre III, i els fragments de capítols que extractem:

CAPÍTULO XLIII

Saca de los límites de Aragón el condado de Ribagorza y lo que había ganado de la otra parte de Cinca; y hácelo Cataluña, y déjalo al infante don Pedro con el reino de Mallorca. Estos eran los límites del reino de Aragón en este tiempo, entre el reino de Valencia y Cataluña, en el cual dejaba heredero al infante don Alonso, excluyendo del reino de Aragón el condado de Ribagorza y lo que se había ganado de la otra parte de Cinca que era de su conquista, que se adjudicaba a Cataluña; y en ello dejaba heredero al infante don Pedro con el reino de Mallorca y con las islas adyacentes.

CAPÍTULO XLVI

De la segunda división que el rey hizo de sus reinos y señoríos entre los infantes don Alonso, don Pedro y don Jaime sus hijos.

El rey nombra de nuevo en cortes de Cataluña al infante don Pedro por sucesor en Cataluña, Ribagorza y Pallás; y le pone en posesión. Acabado esto, partió el rey para Cataluña, por dar orden que los catalanes hiciesen homenaje al infante don Pedro y le recibiesen por señor después de sus días (...).

Dins el Capítol LXII, trobem que cap al 1260, Jaume I institueix una Germandat per netejar de bandolers i delinqüents les muntanyes i territoris d'Aragó que recorda molt la Santa Hermandad que Ferran II instituirà el 1476 per pacificar i endreçar Castella.

La hermandad de las ciudades y sus estatutos. Las ciudades y villas de Zaragoza, Barbastro, Huesca, Jaca, Tarazona, Calatayud, Daroca y Teruel ordenaron también sus estatutos contra los malhechores y contra los que los receptasen, con graves penas; y se confederaron que se diese públicamente favor y ayuda a los que fuesen desafiados de sus enemigos y no quisiesen estar con ellos a justicia.

En Çurita especifica, a continuació, que el comtat de Ribagorça estava exclòs d'aquesta Germandat pel fet de pertànyer a la vegueria del Pallars. També ens reporta els límits geogràfics de la jurisdicció d'aquesta vegueria.

El condado de Ribagorza estaba fuera de esta hermandad, y por qué; y lo que en este condado se usaba acerca de los fueros. El condado de Ribagorza estaba fuera de esta hermandad porque en lo antiguo se gobernaba por veguería conforme a las constituciones de Cataluña; y aun con declararse en tiempo del rey don Pedro el tercero que Ribagorza estuviese sujeta al fuero de Aragón como cosa tan principal de la corona, buena parte de aquel estado y de sus montañas se incluía en la veguería de Pallás.

Veguería de Pallás: qué jurisdicción tenía. La cual se extendía hasta Caserras y se continuaba por el término de Viacamp. Y comprendía a Girueta, Montañana y Areyn. De allí se limitaba esta veguería por la montaña arriba, por encima de Barraves hasta los puertos del val de Arán.

No hem comprovat si això tindrà variació o no al llarg dels segles. Un indicatiu podria ser la presència del comte de Ribagorça —l'Alfons d'Aragó, germanastre del Rei Catòlic— com a membre electe del braç nobiliari a les Corts de Barcelona de 1481[1]. Alfons, que no era català, no podia representar la noblesa catalana al parlament si no era en virtut d'un títol nobiliari inscrit dins el marc territorial del Principat. Aquest aristòcrata no tenia, que sapiguem, cap altre títol de domini en territori català que no fos aquest comtat. La majoria de fonts li atribueixen també el ducat de Vilafermosa, però els seus dominis pertanyen al regne de València. Podria molt ben ser, aleshores, que aquesta divisió territorial que equival al domini lingüístic de l'anomenada Franja de Ponent es mantingués, entre 1276 i 1592, tal com ho disposà Jaume I fins que Felip II, amb l'excusa de la persecució de l'Antonio Pérez, assassina el Justícia Lanuça, empresona el vigent comte de Ribagorça, En Ferran d'Aragó-Gurrea i de Borja, i desposseeix la seva nissaga d'aquest títol per reincorporar-lo a la Corona i convertir-lo definitivament en territori del regne d'Aragó.

Hi ha, per altra banda, el fet que la vila de Montsó fou la seu d'unes quantes Corts generals de la Corona Catalana al llarg dels regnats de Ferran II, Carles I i Felip II. És sabut que les Corts de Catalunya no es podien celebrar més enllà de les fronteres del Principat. De fet, aquesta seria una de les raons per les quals els diputats catalans es negaren a acudir a la convocatòria de Corts generals que el Rei Catòlic va fer a Tarassona (1484)[2]. L'Ernest Belenguer remarca la "il·legalitat d'una convocatòria feta [des de] fora dels seus regnes"[3], en referència al fet que Ferran II les convocà des de Vitòria el desembre de 1483 perquè fossin celebrades a Tarassona, però més aviat creiem que la il·legalitat, per als diputats catalans, era sortir a tenir parlaments fora dels límits estrictes de Catalunya. En canvi, els veurem acudir repetidament a Montsó al llarg de tot el segle XVI. I això és perquè aquest vell enclavament templer es trobava dins les fronteres polítiques i religioses del Principat. Ens ho confirmen els comentaris que el 1949 feia l'historiador Josep Iglésies de la Geografia de Catalunya del jesuïta Pere Gil (1551-1622). Escrigué Iglésies: "La darrera de les demarcacions comarcals de la divisió del pare Gil és la comarca de Lleida, la qual comprèn el territori situat entre la Noguera Ribagorçana i el Cinca fins a les localitats de Montsó i Peralta de la Sal"[4]. El mapa que il·lustra aquest article procedeix del mateix llibre d'en Josep Iglésies i ens permet de veure clarament com les fronteres de la comarca de Lleida —i per tant, pertanyents al Principat— inclouen les viles a la riba catalana del Cinca.

De tot plegat es desprèn, entre d'altres coses, que els territoris que avui coneixem com a Franja de Ponent tenien com a parla quotidiana l'idioma de la Nació a la qual pertanyien, i aquesta no era altra que la catalana. Per tant, ara podem sumar les raons històriques als arguments filològics per entendre que el fantasiós dialecte aragonès oriental que s'acaba d'empescar la Junta de Aragón no és altra cosa que català de la Franja, contemplat per segles de vinculació política, religiosa i cultural al Principat de Catalunya.

Pep Mayolas

NOTES I BIBLIOGRAFIA

[1] SOPHIA MENACHE, «Una personificación del ideal caballeresco en el medievo tardío: don Alonso de Aragón». Universidad de Haifa, Barcelona, 1983.

http://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/7037/1/HM_06_01.pdf

[2] MARQUÉS DE LOZOYA, Historia de España, Salvat Editores SA, Barcelona, 1967, Tom III, p. 65.

[3] ERNEST BELENGUER, Ferran el Catòlic, Edicions 62, Barcelona, 1999, p. 147-148.

[4] JOSEP IGLÉSIES, Pere Gil, S.I. (1551-1622) i la seva Geografia de Catalunya, Quaderns de Geografia, I, Barcelona, 1949, p. 109-110.